

Kaip integruoti lyčių lygybės principus į dėstytojo(s) darbą?

Praktinis gidas aukštųjų mokyklų
dėstytojams ir dėstytojoms

Vilnius
2024

Turinys

Teisiniai įpareigojimai lyčių lygybei aukštajame moksle užtikrinti.....	4
Kaip integruoti lyčių lygybės principus į dėstytojo(s) darbą?.....	6
 1. Įvairių lyčių atstov(i)ų pasiekimų reprezentavimas mokymo medžiagoje.....	7
 2. Mokymo medžiagos peržiūra	8
 3. Kritinis lyčių stereotipų nagrinėjimas.....	9
 4. Įtrauki aplinka visoms ir visiems.....	12
 5. Lyčiai jautri kalba ir komunikacija	14
 6. Seksualinio priekabiavimo ir smurto prevencija	15
 7. Diskusijų erdvės kūrimas.....	17
Bendros rekomendacijos aukštosioms mokykloms	18

Gido autorės:

dr. Akvilė Giniota, lytiškumo ugdytoja

Vilma Gabrieliūtė, lygių galimybių ir įtraukties ekspertė

Leidinį redagavo:

Olga Važnevičienė

Leidinį parengė Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

Įžanga

Mūsų kultūroje lyties klausimai dažnai laikomi savaime suprantamais ir todėl tarsi nereikalaujančiais daug dėmesio ar analizės. Dažniausiai lytis suvokiama kaip pastovi, aiški ir prigimties nulemta asmens tapatybės dalis, kurios nereikia permąstyti. Vis dėlto, toks požiūris lemia aplinką, kurioje lyčių stereotipai ne tik išlieka, bet ir yra nuolat atkuriami – tiek asmeniniame gyvenime, tiek profesinėje veikloje, tiek švietimo sistemoje.

Neanalizuojant lyčių daugialypumo ir sudėtingumo, užgožiama galimybė pastebėti, kaip įvairūs lyčių konstruktai veikia kasdienį žmonių gyvenimą, jų galimybes, santykių modelius bei sprendimų laisvę. Pavyzdžiui, stereotipai, kad tam tikrose profesijose labiau „dera“ vaikinai arba merginos, riboja ne tik studentų (-tų) pasirinkimus, bet ir visavertę visuomenės raidą. Be to, tokia aplinka gali tapti nesaugi tiems, kurie neatitinka stereotipinių lūkesčių dėl savo lyties ar lytinės orientacijos.

Todėl šiame kontekste tampa ypač svarbu iš naujo permąstyti lyties vaidmenį ne tik individualiame lygmenyje, bet ir platesnėse socialinėse bei akademinėse struktūrose. Suvokę ir suvokusios, kad lytis yra daugialypis, kultūriškai konstruojamas ir dinamiškas reiškinyss, galime pradėti kurti įtraukią ir kritinį mąstymą skatinančią aplinką, kuri gerbia kiekvieno individo unikalumą ir sudaro sąlygas visapusiškai realizuoti jų potencialą.

Teisiniai įpareigojimai lyčių lygybei aukštajame moksle užtikrinti

Tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai įpareigoja aukštąsias mokyklas užtikrinti, kad dėstymo turinyje, mokymo medžiagoje ir studijų procese būtų laikomasi lyčių lygybės principų. Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto baigiamosiose pastabose dėl Lietuvos šeštosios periodinės ataskaitos (21 b dalis)¹ akcentuojama būtinybė keisti nusistovėjusius socialinius ir kultūrinius lyčių vaidmenų modelius, siekiant naikinti stereotipus, kurie lemia skirtingas vyrų ir moterų

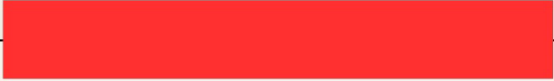
¹ Baigiamosios pastabos dėl šeštojo Lietuvos periodinio pranešimo. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW). Priimta septyniasdešimt ketvirtojoje sesijoje 2019 m. spalio 21 d.- lapkričio 8 d.

atsakomybes bei vaidmenis šeimoje ir visuomenėje. Tarptautiniu lygmeniu Lietuva yra įpareigota įgyvendinti priemones, kuriomis siekiama iš švietimo sistemos pašalinti lyčių stereotipus. Kadangi mokymo turinys turi didelę įtaką visuomenės požiūriui į lyčių lygybę, aukštosios mokyklos turi užtikrinti, kad dėstymo medžiaga skatintų lygiavertį požiūrį į visus asmenis, nepriklausomai nuo jų lyties, ir neįtvirtintų žalingų stereotipų, kurie tiesiogiai susiję su smurto dėl lyties statistika.

Nacionaliniu lygiu lyčių lygybę aukštosiose mokyklose užtikrina Lietuvos teisės aktai. Lygių galimybių įstatymas² numato, kad švietimo įstaigos, kiti švietimo teikėjai bei mokslo ir studijų institucijos pagal savo kompetenciją privalo užtikrinti, kad švietimo programose, vadovėliuose ir mokymo priemonėse nebūtų diskriminavimo ar diskriminavimo propagavimo lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės ar religijos pagrindu. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas³ įpareigoja užtikrinti, kad švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų studentai ir darbuotojai nepatirtų seksualinio priekabiavimo. Tai reiškia, kad universitetai ir kolegijos ne tik turi sudaryti vienodas sąlygas studentams pasirenkant mokymo programas, bet ir užtikrinti, kad studijų aplinka bei mokymo medžiagos turinys skatintų lygiavertį požiūrį lyčių atžvilgiu, užtikrintų saugią ir pagarbią studijų aplinką.

² Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522/asr>

³ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69453/asr>

**Kaip integruoti lyčių lygybės
principus į dėstytojo(s) darbą?**

1. Įvairių lyčių atstov(i)ų pasiekimų reprezentavimas mokymo medžiagoje

Didesnė mokymo medžiagos ir turinio apskritai dalis iki šiol yra labiau orientuota į vyrų pasiekimus, ypač gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) srityse. Tai dar labiau sustiprina ir taip gajus stereotipus, kad šios disciplinos neva nėra skirtos moterims arba kad moterys natūraliai nėra pajėgios pasiekti reikšmingų rezultatų šiose srityse. Toks mokymo turinys gali lemti moterų pasitikėjimo savimi stoką, mažinti jų norą rinktis šias disciplinas. Be to, tokie stereotipai gali daryti ilgalaikį poveikį jų profesinei karjerai ir pasiekimams, nes jie neskatina moterų siekti aukštų tikslų STEM srityse, kas prisideda prie lyčių atotrūkio šiose mokslo ir technologijų šakose.

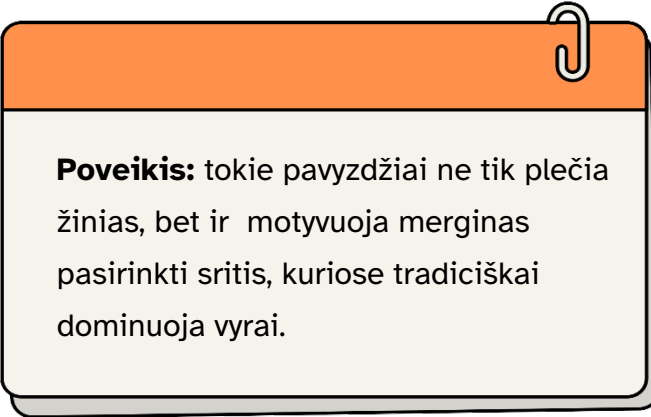
Rekomendacijos:

- **Mokymo turinio atnaujinimas.** Svarbu parinkti tokią medžiagą, kurioje pateikiami tiek vyrų, tiek moterų pasiekimai. Pavyzdžiui, mokant apie kompiuterių mokslo raidą aptartinas Ados Lavleis (Ada Lovelace) indėlis kaip pirmosios programuotojos, greta kitų žinomų vyrų, tokių kaip Alanas Tiuringas (Alan Turing), darbų. Apskritai programavimo istorija yra itin paranki pradėti diskusiją apie profesijų „sulytinimą“ ir kaip stipriai jį nulemia sociokultūriniai veiksniai.
- **Kontrastiniai pavyzdžiai.** Galima kalbėti ir apie moteris, kurios perkūrino stereotipus. Pavyzdžiui, apie Kateriną Džonson (Katherine Johnson) – NASA matematikę, kurios skaičiavimai padėjo išsiųsti žmones į kosmosą. Tyrimai rodo, kad merginos labiau domisi STEM sritimis, jei jose mato sėkmingus moterų pavyzdžius⁴.

⁴ Cheryan, S., Ziegler, S. A., Montoya, A. K., & Jiang, L. (2017). Why are some STEM fields more gender balanced than others? *Psychological Bulletin*, 143(1), 1–35. <https://doi.org/10.1037/bul0000052>

- **Motyvuojančios užduotys.**

Reikšmingos užduotys, kuriose studentai ir studentės gali analizuoti įvairių lyčių pasiekimus, pavyzdžiui, rašto darbas apie moterų indėlį į medicinos mokslo pažangą.

Poveikis: tokie pavyzdžiai ne tik plečia žinias, bet ir motyvuoja merginas pasirinkti sritis, kuriose tradiciškai dominuoja vyrai.

NB! Svarbu atkreipti dėmesį, kad kalbant apie profesijas dažnai pastebima tendencija labiau žavėtis „vyriškomis“ laikomomis profesijomis, tokias profesijas pasirinkusius žmones dažnai vaizduojant kaip herojus. Savo ruožtu „moteriškomis“ laikomos profesijos, pavyzdžiui, slauga, ugdymas ar globa, retai siejamos su heroizmu ar išskirtiniu pasiekimų pripažinimu. Todėl svarbu su studentais ir studentėmis diskutuoti apie šiuos skirtumus, skatinti kritinį mąstymą apie profesijų vertinimą ir jų reikšmės suvokimą, nepriklausomai nuo visuomenėje vyraujančių lyčiai priskirtų lūkesčių.

2. Mokymo medžiagos peržiūra

Mokymo medžiaga dažnai tampa stereotipų perdavimo įrankiu, jei jos turinys neatspindi įvairovės.

Rekomendacijos:

- **Medžiagos peržiūra.** Pravartu reguliariai peržiūrėti naudojamą mokymo priemonę, siekiant užtikrinti, kad jos neįtvirtintų lyčių stereotipų ir atspindėtų lygybės principus. Patartina įvertinti, ar pavyzdžiuose vienodai atspindima moterų ir vyrų įtaka aptariamiems klausimams. Svarbu į mokymo programas ir medžiagą įtraukti pavyzdžius, kurie atskleidžia moterų ir vyrų indėlį į mokslą, technologijas ir kultūrą.

- **Sėkmės istorijos.** Į mokymo medžiagą svarbu integruoti profesinių pasirinkimų įvairovę. Kaip antai, pateikti pavyzdžių apie moteris, įsitraukusias į technologijų sritį, arba vyrus, dirbančius socialiniais darbuotojais. Apskritai, svarbu matyti skirtingų socialinių grupių atstovus.
- **Galima vadovautis** Pasaulio banko (2022) rekomendacijomis apie įtraukų mokymo praktikų plėtrą ar tarptautinėmis gairėmis, tokiomis kaip „Mainstreaming Gender Equality in Curricula and Teaching Materials“ (UNESCO, 2018), kurios skatina daugiakultūrę ir lyties įvairovę grindžiamą aplinką.

3. Kritinis lyčių stereotipų nagrinėjimas

Analizuojant, kaip lyčių stereotipai paveikia įvairias sritis, svarbu neapsiriboti vien paviršutiniškomis išvadomis ir į diskusiją įtraukti tarpdisciplininius požiūrius, kurie leidžia giliau suprasti šio reiškinio priežastis, kompleksiskumą bei pasekmes.

Pavyzdys Nr. 1. Stereotipų poveikis inžinerijoje

Moterys, dirbančios ar studijuojančios inžineriją, dažnai susiduria su abejonėmis dėl savo kompetencijos. Tai gali būti paslėpta šališkumo forma, kai moterų gebėjimai vertinami griežčiau nei vyrų, arba atvira diskriminacija, kai moterų sprendimais ir rezultatais yra iš anksto abejojama. Pavyzdžiui:

- **Realī situacija.** Tyrimai rodo, kad inžinerijos komandoje moters pasiūlymas dažniau bus priimamas skeptiškai arba jai bus priskiriamas pagalbinės vaidmuo, o vyrai yra laikomi sprendimų priėmėjais (McLoughlin, 2017).
- **Klausimai diskusijai:** Kas lemia tokią stereotipinę mąstyseną? Kaip visuomenės kultūriniai naratyvai ir profesijos įvaizdis veikia suvokimą, jog inžinerija yra „vyriška“ sritis?

Auditorijoje šią problemą galima nagrinėti per sociologinį pjūvį:

- **Analizė.** Pasitelkti sociologinius duomenis apie lyčių pasiskirstymą inžinerijos studijose, diskutuoti apie švietimo sistemoje egzistuojančias kliūtis, kurios gali atgrasyti merginas nuo STEM profesijų.
- **Tarpdisciplininis požiūris:** Aptartina, kaip psichologiniai faktoriai (pavyzdžiui, apsišaukėlio sindromas) ir socialiniai lūkesčiai (pavyzdžiui, „moteriškos profesijos“ įvaizdis) gali lemti ne tik moterų pasirinkimus, bet ir jų patirtis darbo aplinkoje.

Pavyzdys Nr. 2. Rūpesčio sritys: kodėl dominuoja moterys?

Profesijos, susijusios su rūpinimusi kitais žmonėmis (slauga, ugdymu, socialiniu darbu), dažnai yra stereotipiškai laikomos „moteriškomis“ ir nepakankamai vertinamos visuomenėje. Tai gali būti susiję su:

- **Istorine tradicija.** Šios sritys tradiciškai siejamos su moterims priskiriamomis „prigimtinėmis“ savybėmis, tokiomis kaip empatija ar rūpestingumas. Nors kai kurios moterys savo tapatybę sieja su šiomis savybėmis, jos nėra būdingos visoms moterims. Be to, šios savybės turėtų būti vertinamos kaip bendražmogiškos, o ne skirstomos pagal lytį.
- **Ekonomine nelygybe.** Dažnai moteriškomis laikomos profesijos, tokios kaip slauga, pedagogika ar socialinis darbas, yra prasčiau mokamos. Tai atspindi ne jų realią vertę visuomenei, bet ilgalaikes stereotipines nuostatas, kad šios veiklos yra „natūralios“ moterų pareigos. Toks požiūris sumenkina šiems darbams reikalingą profesionalumą, kompetenciją ir įgūdžius, nes jie suvokiami kaip „prigimtinis pašaukimas“, o ne specializuota, kruopštaus mokymosi ir patirties reikalaujanti veikla. Toks stereotipų palaikomas atlyginimų skirtumas ne tik nuvertina darbą, bet ir gilina socialinę nelygybę.

Klausimai diskusijai:

- Kodėl nedaug vyrų renkasi „rūpesčio profesijas“? Kaip tai susiję su socialiniais lūkesčiais vyrams, kad jie turi atlikti „šeimos maitintojo“ vaidmenį ir rinktis geriau mokamas profesijas?
- Kaip stereotipai veikia abiejų lyčių atstoves (-us) renkantis šias profesijas? Kokie barjerai trukdo vyrams pasirinkti slaugą ar mokytojo profesiją?

Tarpdisciplininis požiūris:

Sociologinis pjūvis. Nagrinėjant lyties ir ekonomikos sąveiką, akivaizdu, kad atlyginimų nelygybė ir „nematomas darbas“ yra glaudžiai susiję. Moterims dažnai tenka dviguba atsakomybė – formaliam darbe ir namų ūkyje, kur jų rūpestis šeimos nariais, vaikų ar senyvo amžiaus giminaičių priežiūra lieka neįvertinti nei finansiniu, nei socialiniu požiūriu. Šis nematomas darbas, kuris sudaro svarbią ekonomikos dalį, dažnai laikomas „natūralia“ moterų pareiga, o ne profesiniais įgūdžiais paremtu indėliu, užimančiu tam tikrą laiką. Toks požiūris gilina nelygybę, nes besirūpinanti šeima moteris (arba vyras) yra mažiau vertinama darbo rinkoje, mažiau dalyvauja ekonominėje veikloje ir dažnai susiduria su kliūtimis siekti profesinės karjeros. Dėl šios priežasties būtina permąstyti ekonomikos struktūrą ir įvertinti nemokamo darbo reikšmę bei jo indėlį į visuomenės gerovę.

- **Kultūrinė analizė.** Pasitelkite kultūrinius tyrimus aptardami, kaip medijos vaizduoja slaugą ar mokytojo darbą – dažniausiai tai „emociškai šiltos“ profesijos, tačiau neva nepakankamai sudėtingos ar prestižinės.

Poveikis: Kritinis stereotipų nagrinėjimas padeda studentams (-ėms) atpažinti jų pačių išankstines nuostatas ir skatina keisti požiūrį. Svarbu diskutuoti, kaip technologijų ir inžineriniai sprendimai gali atliepti lyčių poreikius.

Pavyzdžiui, aptartina, kaip moterų įtraukimas į projektų kūrimą prisideda prie inovacijų ir platesnių socialinių grupių poreikių atspindėjimo (Schiebinger et al., 2013) arba kaip vyrų įtraukimas į globos sritį ją praturtintų. Reikšminga refleksija apie tai, kaip tam tikri technologiniai sprendimai (pavyzdžiui, sveikatos apsaugos technologijos) gali būti šališki dėl jų kūrėjų socialinės ir kultūrinės aplinkos. Aptartina, kaip vyrų įsitraukimas į „rūpesčio profesijas“ gali prisidėti prie platesnės vyriškumo sampratos kūrimo⁵, kurioje pabrėžiama empatija, gebėjimas rūpintis savimi ir kitais, taip pat atsakomybės už savo emocinę ir fizinę gerovę prisiėmimas. Toks požiūris padeda keisti lyčių stereotipus, skatindamas supratimą, kad rūpinimasis kitais yra svarbus ir aktualus visiems, nepriklausomai nuo lyties. Toks požiūris padeda keisti lyčių stereotipus, skatindamas supratimą, kad rūpinimasis kitais yra svarbus ir aktualus visiems, nepriklausomai nuo lyties.

⁵ „Men, Masculinities and Teaching in Early Childhood Education. International perspectives on gender and care“.

Lyčių stereotipai mokomojoje medžiagoje

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip mokomojoje medžiagoje vaizduojami skirtingų lyčių asmenys. Siekiant mažinti lyčių stereotipų reproduktivumą dėstymo metu, būtina sąmoningai vertinti, ar pateikiami įvairūs žmonių atvaizdai – tiek išvaizda, tiek ir pagal socialinį kontekstą.

Tai reiškia, kad vizualinėje mokymo medžiagoje turėtų matytis ir įvairovė:

- Tiek moterys, tiek vyrai turėtų būti vaizduojami atliekantys lygiaverčius darbus, vaidmenis, o ne kaip papildantys dalyviai (-ės) visose gyvenimo srityse: tiek privačioje sferoje (namuose), tiek profesiniame lauke (darbo vietoje), tiek politiniame sektoriuje ar pilietinėje visuomenėje.
- Tiek moterys, tiek vyrai gali būti vaizduojami įvairaus kūno sudėjimo, skirtingos išvaizdos. Pavyzdžiui: vaizduoti vyrus ilgaplaukius, moteris, avinčias skirtingo stiliaus batus, ir vengti lyčiai priskirtų atributų (sakykime, vengti nuolat vaizduoti moteris su sijonais / suknelėmis, o vyrus su kaklaraiščiais).
- Mokymo medžiagoje atspindėjime šeimų įvairovę, įskaitant vienišus tėvus, globėjus, tos pačios lyties šeimas ir pan.
- Lyties sampratą nagrinėjime ne atskirai, bet kartu su kitais tapatumo aspektais, tokiais kaip amžius, negalia, etniškumas ar socialinė padėtis. Tai padėtų atskleisti tapatybės kompleksumą ir geriau suprasti, kaip šie veiksniai tarpusavyje sąveikauja, formuodami skirtingas patirtis ir galimybes.

Verta praktikuoti savirefleksiją: ar mokomoji medžiaga tikrai atspindi visuomenės įvairovę? Ar ji padeda suabejoti stereotipais, o ne juos įtvirtina? Sąmoningas šių aspektų įtraukimas padės kurti įtraukią, visiems ir visoms atvirą mokymosi aplinką.

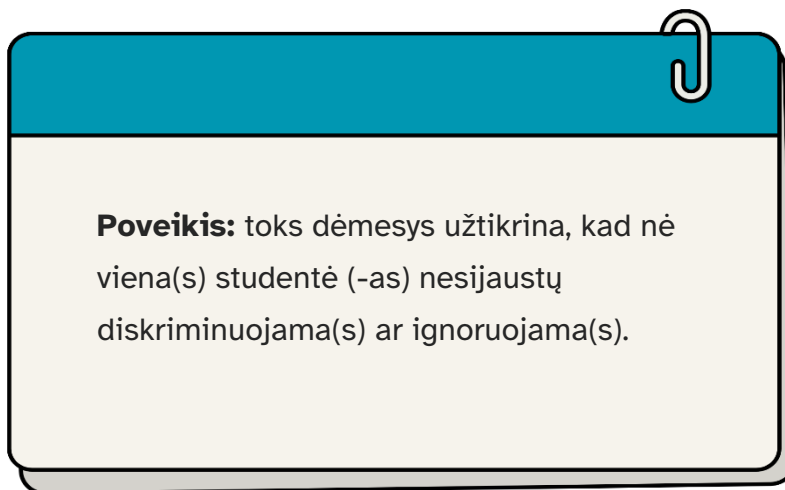
4. Įtrauki aplinka visoms ir visiems

Akademinė aplinka kartais nesąmoningai gali tapti diskriminuojanti, nes neužtikrinamos lygios galimybės visiems (-oms) studentams (-ėms). Pavyzdžiui, merginos STEM srityse neretai susiduria su didesniais iššūkiais, kai laboratorinės

praktikos ar įrangos naudojimo galimybės tampa ribotos dėl stereotipinių nuostatų ar nepakankamo dėmesio jų įtraukimui. Be to, studentai (-ės), kurios (-ie) atstovauja lyties mažumai savo pasirinktoje studijų kryptyje, dažnai patiria vadinamąjį mažumos streso poveikį – tai jausmas, kylantis dėl izoliacijos, didesnio spaudimo ar būtinybės nuolat įrodinėti savo vertę aplinkoje, kurioje jų atstovaujama grupė yra mažai reprezentuojama.

Rekomendacijos:

- **Laboratorinės praktikos užtikrinimas.** Svarbu įsitikinti, kad visiems studentams ir studentėms būtų suteikta vienoda galimybė dirbti su sudėtingesne įranga. Pavyzdžiui, jei pastebite, kad merginos rečiau naudoja laboratorinius įrankius, aktyviai jas paskatinkite (McLoughlin, 2017).
- **Darbo grupės.** Atkreipkite dėmesį į lyčių balansą darbo grupėse. Svarbu užtikrinti, jog kiekviena(s) grupės narė (-ys) turėtų galimybę aktyviai prisidėti prie užduočių atlikimo. Svarbu kartu reflektuoti, ar mokymosi aplinka yra palanki visiems kurse dalyvaujantiems asmenims. Tai didina savistabą apie tai, kaip besimokančiųjų elgesys gali prisidėti prie įtraukios ir lygiateisės atmosferos kūrimo.

5. Lyčiai jautri kalba ir komunikacija

Kalba yra viena iš priemonių, kuri arba stiprina lyčių stereotipus, arba padeda jų išvengti ir kuria lygiavertę aplinką. Siekiant prisidėti prie lyčių stereotipų mažinimo, svarbu atkreipti dėmesį į jautrumo lyčiai aspektą kalboje. Lyčiai jautrios kalbos vartojimas gali skatinti skirtingų lyčių atstovų lygiavertį matomumą. Dėl to svarbu, kad būtų vengiama šališkų terminų, frazių ar formuluočių, kurios galėtų sustiprinti tradicinius lyčių vaidmenis arba riboti individų galimybes veikti už šių vaidmenų ribų.

Rekomendacijos:

- **Kalbos peržiūra.** Vengtinis stereotipinės frazės, tokios kaip „moteriškos emocijos“ arba „vyriška logika“. Pakeiskite jas neutraliomis frazėmis „analitinis mąstymas“ arba „emocinis raštingumas“.
- **Įtraukios kalbos skatinimas⁶.** Užtikrintina, kad tiek vyrai, tiek moterys būtų vienodai matomi kalboje. Pavyzdžiui, sakant „studentai ir studentės“ vietoj tik „studentai“.
- **Kalbos įtakos refleksija.** Aktualu reflektuoti savo kalbos vartoseną. Auditorijoje galima užduoti klausimus: „Ar šis apibūdinimas yra neutralus?“, „Ar ši frazė galėtų būti interpretuojama kaip stereotipinė, ištransliuojanti su lytimi susijusius lūkesčius?“.
- **Diskusijos su kolegomis.** Vertinga apie šias temas diskutuoti su kolegomis ir kolegėmis, dalintis gerosiomis praktikomis, kartu ieškoti sprendimų. Galima prašyti studentų ir studenčių perspektyvos ir pasiūlymų, kaip akademinė aplinka galėtų tapti įtraukesnė.

Ilgalaikėje perspektyvoje kalbos keitimas(is) yra svarbus žingsnis kuriant kultūrą, kurioje visi asmenys gali jaustis vienodai vertinami ir turintys tokias pat galimybes, nepriklausomai nuo jų lyties. Kalba, kuri vengia stereotipų, skatina įtrauktį, ugdo

⁶ Daugiau apie lyčiai jautrią komunikaciją galima rasti leidinyje „Kaip atsizvelgti į lytį“, <https://gap.lt/leidiniai/kaip-atsizvelgti-i-lyti/>

pagarbą ir plečia suvokimą apie įvairių žmonių indėlį visuomenėje bei profesinėje veikloje.

6. Seksualinio priekabiavimo ir smurto prevencija

Švietimo turinyje įtvirtinti stereotipai daro ilgalaikį poveikį visuomenės normoms ir yra tiesiogiai susiję su aukšta smurto dėl lyties statistika⁷. Kai akademinėje aplinkoje atkuriami ar stiprinami stereotipiniai lyčių vaidmenys, jie gali prisidėti prie diskriminacijos, nelygybės ir smurtą pateisinančių nuostatų formavimo. Todėl būtina ne tik vengti stereotipų, bet ir aktyviai įgyvendinti seksualinio priekabiavimo bei smurto prevencijos priemones, kad aukštojo mokslo institucijose būtų kuriama saugi ir pagarbą skatinanti aplinka.

Rekomendacijos:

- Nevartoti pavyzdžių, kurie vaizduoja vyrus kaip agresorius ar smurtautojus iš prigimties. Tokie teiginiai ne tik formuoja klaidingą suvokimą apie smurto prigimtį, bet ir stiprina žalingus stereotipus, pateisinančius arba normalizuojančius smurtinį elgesį. Smurtas nėra įgimtas – jį lemia socialinės normos, auklėjimas, kultūriniai lūkesčiai ir aplinkos įtaka.
- Nepriimtina normalizuoti smurtą, pavydą ir kontrolę kaip sveikų tarpasmeninių santykių dalį.
- Nors moterys patiria neproporcingai daug smurto dėl lyties, vis dėlto svarbu pabrėžti, kad seksualinį smurtą gali vykdyti ne tik vyrai, bet ir moterys, o jo aukomis gali tapti tiek skirtingos, tiek tos pačios lyties asmenys.
- Į mokymo medžiagą įtraukti temas apie sutikimą (angl. *consent*) ir seksualinio priekabiavimo prevenciją⁸. Svarbu vengti aukos kaltinimo fenomeno (kuomet

⁷ ES šalyse atlikta moterų apklausa apie jų patirtą smurtą. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA), 2024: <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/eu-gender-violence-survey-key-results>

⁸ Daugiau apie tai mokymų „Smurto lyties pagrindu prevencija mokykloje“ metodologijoje: <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/metodologija.pdf>

nuo seksualinio smurto nukentėjęs asmuo kaltinamas dėl netinkamos aprangos ir pan.).

- Vengti asmenų sudaiktinimo, ypač moterų kūno vertinimo ar moterų vertės siejimo su išvaizda.
- Pabrėžti žmonių, nepriklausomai nuo lyties, skirtingumą, vengti apibendrinančių teiginių, tokių kaip „visi vyrai...“ ar „moterims patinka...“. Žmonių elgesį, gebėjimus ar pomėgius lemia ne jų lytis, o individualios patirtys, auklėjimas, kultūrinė aplinka ir asmeninės savybės. Todėl svarbu mokymo procese pabrėžti asmens unikalumą, skatinti kritinį mąstymą bei pateikti faktiniais duomenimis ir moksliniais tyrimais pagrįstą informaciją.
- Informaciją apie reprodukcinės teisės ir sveikatą svarbu pateikti objektyviai, remiantis žmogaus teisių principais. Svarbu vengti stigmatizuojančios kalbos, kuri gali formuoti klaidingus įsitikinimus ar skatinti baimę bei gėdą, ypač kalbant apie kontracepcijos naudojimą ar teisę į nėštumo nutraukimą.
- Mokymo turinyje rekomenduotina skatinti lygiavertį vyrų ir moterų indėlį į namų ruošą ir vaiko priežiūrą. Akcentuoti, kad šie darbai yra bendra atsakomybė ir nė vienas nėra labiau „moteriškas“ ar „vyriškas“.
- Mokymo turinys turėtų ne tik vengti stereotipų, bet ir aktyviai ugdyti pagarbą kiekvieno asmens autonomijai bei skatinti kritinį mąstymą apie lyčių lygybę. Tik nuosekliai integruojant šias temas į akademinį procesą, galima prisidėti prie socialinių pokyčių, kurie mažina diskriminaciją ir užtikrina lygias galimybes visiems.

7. Diskusijų erdvės kūrimas

Svarbu kurti mokymosi aplinką, kurioje studentai (-ės) galėtų atvirai aptarti lyčių nelygybės problemas, pasitelkdami (-os) mokslinius duomenis ir savo asmeninę patirtį. Svarbu užtikrinti, kad diskusijos vyktų pagarbiai, skatinant požiūrių įvairovę ir nepasmerkiant skirtingų nuomonių. Tokia erdvė turėtų remtis etiškais akademinės diskusijos principais ir suteikti galimybę konstruktyviai keisti idėjomis, mokytis iš skirtingų perspektyvų.

Rekomendacijos:

- **Diskusijų temos.** Pavyzdžiui: „Kaip technologijos gali prisidėti prie lyčių lygybės skatinimo?“ arba „Ar moterys ir vyrai turi vienodas galimybes STEM srityse?“.
- **Ekspertų įtraukimas.** Organizuokite seminarus su lyčių lygybės srities ekspertėmis ir ekspertais.
- **Galima remtis** EIGE gairėmis⁹ (2016), kurios rekomenduoja skatinti kritinį mąstymą apie lyčių lygybę kaip neatsiejamą žmogaus teisių dalį.

Itin svarbu, kad diskusijų erdvė būtų atvira įvairioms perspektyvoms, siekiant ne tik jas išgirsti, bet ir geriau suprasti. Tokia nuomonių gausa skatina kritinį mąstymą, leidžia suvokti sudėtingus socialinius procesus ir ugdo empatiją. Demokratinio ugdymo pagrindas yra gebėjimas priimti kitokias nuomones ne siekiant jas paneigti ar pasmerkti, bet įtraukti į konstruktyvų dialogą. Tik per tokią atvirą ir pagarbią diskusiją galime kurti visuomenę, kurioje įvairūs požiūriai tampa ne konfliktų, o augimo šaltiniu.

⁹ European Institute for Gender Equality (EIGE). (2016). *Guidelines for Gender Mainstreaming Academia*.

**Bendros rekomendacijos
aukštojioms mokykloms**

Aukštosios mokyklos privalo užtikrinti lyčių lygybės principų laikymąsi dėstyto turinyje, mokymo medžiagoje ir studijų procese. Svarbu, kad studijų aplinka skatintų lygiavertį požiūrį lyčių atžvilgiu, užtikrintų saugią ir pagarbią akademinę erdvę. Jei pastebite, kad šių principų nesilaikoma ar matote būtinybę gerinti situaciją, kreipkitės į administraciją ar lygių galimybių koordinatorių (-ę). Tik aktyvus bendruomenės įsitraukimas gali padėti sukurti įtraukią ir pagarbą skatinančią aplinką, kur kiekviena(s) jaustųsi vertinama(s) ir turėtų lygias galimybes siekti akademinį tikslų.

Rekomendacijos:

- Peržiūrėti studijų turinį, dėstyto (mokymo) medžiagą, siekiant užtikrinti, kad joje būtų integruojami lyčių lygybės principai, puoselėjama lyčių lygybė bei nebūtų diskriminavimo ir diskriminavimo propagavimo dėl lyties, įskaitant seksualinį priekabiavimą. Ypač svarbu imtis priemonių, kad mokymo medžiagoje nebūtų įtvirtinamos nuostatos, pateisinančios ir normalizuojančios smurtą lyties pagrindu.
- Parengti kontrolinį sąrašą, pagal kurį universiteto dėstytojai (-os) įvertintų rengiamą ar parengtą naują dėstomą medžiagą. Drąsiai naudokitės šiame gide pateiktomis rekomendacijomis.
- Inicijuoti mokymus akademiniam personalui, ypač tiems, kurie atsakingi už mokslo kokybės vertinimą. Šie mokymai turėtų padėti aiškiai suvokti ir kritiškai įvertinti savo nuostatas dėl lyčių stereotipų, ugdyti gebėjimus skatinti studentų (-čių) kritinį mąstymą ir kurti įtraukią studijų aplinką.
- Įgalinti studentus (-es) pranešti apie studijų turinį ar medžiagą, skatinančią ar įtvirtinančią lyčių stereotipus, kuri normalizuoja smurtą lyties pagrindu ir pan.
- Įtraukti numatomas priemones į aukštosios mokyklos Lyčių lygybės arba Lygių galimybių veiksmų planą, informuoti aukštosios mokyklos lygių galimybių koordinatorę (-ių) apie siekiamus pokyčius.

Tikimės, kad šis gidas padės dėstytojams ir dėstytojoms praktiškai įvertinti savo mokymo metodus ir medžiagą, siekiant užtikrinti, kad ji atspindėtų visuomenės įvairovę ir skatintų kritiškai vertinti stereotipus.

Savistaba, savirefleksija ir sąmoningas šių aspektų įtraukimas į kasdienį dėstytojavimą ne tik padės kurti įtraukią ir atvirą mokymosi aplinką, bet ir prisidės prie ilgalaikio pokyčio aukštojo mokslo institucijose kuriant saugią, pagarbą skatinančią aplinką, kurioje kiekvienas asmuo gali jaustis vienodai vertinamas ir turintis tokias pat galimybes, nepriklausomai nuo lyties ar to, kokia jos raiška.

Literatūros sąrašas

1. Cheryan, S., Ziegler, S. A., Montoya, A. K., & Jiang, L. (2017). Why are some STEM fields more gender balanced than others? *Psychological Bulletin*, 143(1), 1–35. <https://doi.org/10.1037/bul0000052>
2. European Institute for Gender Equality (EIGE). (2016). *Guidelines for Gender Mainstreaming Academia*.
3. Heilman, M. E. (2012). Gender stereotypes and workplace bias. *Research in Organizational Behavior*, 32, 113–135. <https://doi.org/10.1016/j.riob.2012.11.002>
4. McLoughlin, L. A. (2017). Women's underrepresentation in engineering and computing: Evaluating the role of educational environment. *IEEE Transactions on Education*, 60(4), 303–310. <https://doi.org/10.1109/TE.2017.2698471>
5. Schiebinger, L., & Schraudner, M. (2013). Interdisciplinary approaches to achieving gendered innovations in science, medicine, and engineering. *Interdisciplinary Science Reviews*, 38(2), 107–121. <https://doi.org/10.1179/0308018813Z.00000000045>
6. UNESCO. (2018). *Mainstreaming Gender Equality in Curricula and Teaching and Learning Materials*.
7. UNESCO. (2019). *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*.
8. Pasaulio bankas. (2022). *Promoting Diversity and Inclusion in High Education*.
9. EIGE. (2016). *Gender Equality in Higher Education: Maximising Impacts*.
10. Lietuvos Respublikos Švietimo, Mokslo ir Sporto Ministerija. (2019). *Vadovėlių ir kitų mokymo (-si) priemonių vertinimo lyčių aspektu apžvalga*.
11. European Commission. (2013). *Promoting Diversity and Inclusion in Schools in Europe*.
12. Lyčių lygybės institutas. (2012). *Lyčių Lygybės Skatinimas Moksle*. Vilnius.